

A besenyői urnasír.

(Idetartozik a II—III. tábla.)

A *Dolgozatok* XVII. kötetében Kiss Lajos ismertette azt az összetételében rendkívül érdekes leletet, amelyet 1940 őszén Tar László talált Besenyődön.

Érdekessé teszi a leletanyagot nemcsak az, hogy a határozottan bronzkori edények a péceli (badeni) formákra legalább is nagyon emlékeztető edényekkel együtt fordulnak elő, hanem főleg az, hogy az egyik nagyobb bronzkori edényben északi eredetű kovakés (II. a-e.) volt. Bár a lelet nem szakember ásatása, hitelességéhez kétség nem fér.

Az északi eredetű kés megjelenése a Nyírségben csak ebben a leletben feltűnő, mert északi eredetű kalcedon baltát már a múlt század hatvanas évei óta ismertünk innen, mint Székely községi — egyébként ismeretlen körülmények közt előkerült — leletet.

A kés kidolgozása ugyanazzal az eljárással történt, mint a péceli nyílhegyeké. Mindkét lapja (II. b., e.) rendkívül gondosan van megmunkálva, így élei (II. c., d.) is határozottan mutatkoznak. Bár a szélek, a letörtnek látszó fogantyútól (II. a.) kezdve igen gondosan vannak kidolgozva, még is határozottan megállapítható, hogy a kés valódi éle a befelé ívelő oldalon (II. d.) van, mint az a görbe késeknél általában szokásos. A belső és külső oldal nem egyforma körív mellett hajlik a külső jobban megtartja az ív alakot. A penge a nyélnyúlványtól kezdve fokozatosan vékonyodik s a szépen formált hegynél a legvékonyabb. Méreteit már Kiss Lajos közölte. Hossza 123, átlagos szélessége 40, a letört nyél kezdeténél 28 mm.

Minthogy a leletegyüttes a jellegzetes edények (lásd: *Dolgozatok* XVII. kft. XLII. tábla) alapján kora-bronzkorinak tekinthető, érdemes ezzel a sokáigélt technikájú késsel, illetőleg a technika különböző formában való bronzkori előfordulásával behatóan foglalkozni.

Kétségtelen tény, hogy a finom kidolgozású, pattintott nyílhegyek nálunk a péceli-kultúrában jelennek meg először. Sajnos, hitelesen ezt is csak egy-két helyen lehetett megállapítani, de ezek alapján jogos az általánosítás, még a szórványos leletekre is.

A Nemzeti Múzeum régebbi anyagából egy ismeretlen helyről

(III. 14.),¹ Csécsényből (III. 11., 15.)² és Börcsről (III. 10.)³ ismerjük, igen jellegzetes formákban.

Hiteles leletben legelőször Csalogovits József találta a kiskőrösi (P. Z. 1931. Abb. 14.: 10.)⁴ kunyhómaradványok leletanyagában. Később e sorok írója a hódmezővásárhelyi Bodzásparton (1. kép.) ismételtelenül is talált nyílhegyeket.⁵

Hogy ebben a korban megjelent nálunk, ismerve ennek a kultúrának külföldi kapcsolatait, nem is lehet meglepő.

Több — egyébként nem datált — leletből is ismerjük. Így Érsekújvárról (III. 7.),⁶ Naszvadról⁷ a Csontoskertből (III. 6., 8., 12., 13.) s

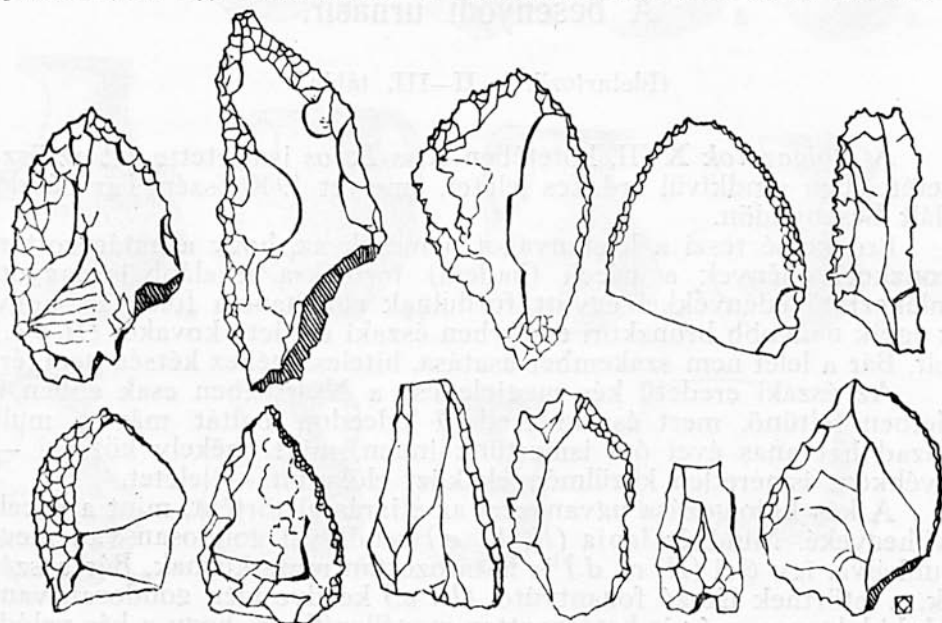

Abb. 1. kép.

közelebbi helymeghatározás nélkül Naszvadról (III. 9.)⁸ Az utóbbi kivételével valamennyi nyílhegy. Az utóbbi más alakú, de főleg kétoldali bevágása miatt érdemel figyelmet.

¹ Römer Flóris: Első obsidián eszközök Magyarországon. Arch. Közl. VII. kt. II. füz. 165. l. C. ábra.

² U. ott. A., B. ábra.

³ U. ott. 166. l. D. ábra.

⁴ Die neuaufgedeckte neolithische Siedlung und das kupferzeitliche Gräberfeld von Kiskőrös. P. Z. 1931. S. 115. Abb. 14: 10.

⁵ A badeni kultúra emlékei Hódmezővásárhelyen. Dolgozatok. XI. kt. XXIII. tábla, 16., 20. — Hódmezővásárhely története a legrégebbi időktől a honfoglalás koráig. Első rész. 60. l. 7. kép.

⁶ Érsekújvári Múzeum, A. 222/38.

⁷ Négy darab is van. Érsekújvári Múzeum.

⁸ Érsekújvári Múzeum, A. 234/38.

Sokkal jellegzetesebb kidolgozása a pokorági⁹ lelet négy darabja (III. 1., 2., 4., 5.), amelyhez még egy lándzsacsúcs (III. 3.) járul. Sajnos, valamennyi szórványos lelet, amelyekről semmi közelebbit nem tudunk. Készítésmódjuk azonban feltétlenül ebbe a csoportba sorolja őket.

Nagyobb figyelmet érdemel az ószentiváni bronzkori temető egyik sírjának melléklete (2. kép: a-e.). Itt, a 28. sírban¹⁰, a zsugorított csontváz jobbkezében két patakkavics és egy kőfűrész darabka volt. A fűrésznek csak az egyenes oldala van rendesen megmunkálva. Háta olyan domborodást mutat, amely alkalmassá tette arra, hogy a meghajlított mutatóujj görbületébe illeszthető legyen. A csontváz háta mögött egy négyfülü bordásdíszű tál, és egy kétfülü edény volt. Az edények a sírt a bronzkor II. periódusára datálják.

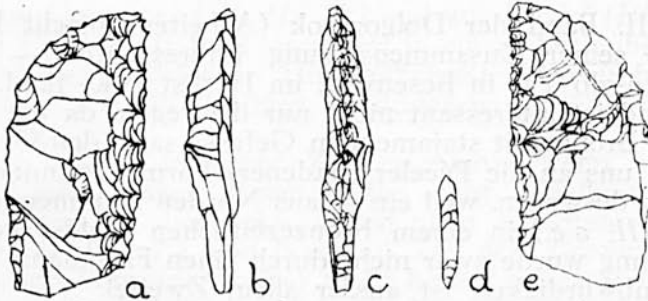

Abb. 2. kép.

Már magában az ószentiváni analógia is elég volna annak megállapítására, hogy Tar László megfigyelése és így Kiss Lajos leírása teljesen hitelt érdemelne még akkor is, ha az ezzel a technikával készült nyilhegyek külföldi esetek tanúsága szerint bronzkori sírokban nem fordultak volna elő. De ilyeneket is ismerünk.

Richthofen¹¹ említi, hogy tűzkő nyilhegyet még a bronzkor III. periódusában is talált egy halomsírban Merzdorf mellett. A II. periódusban pedig a blücherwaldi, grossleipei sírokban egy-egy, a masseli sírban három nyilhegyet is találtak. Említ egyet Gross-Würlitzről is, az I. periódusból. Ezek is mutatják, hogy a bronzkor I–III. periódusában, Sziléziában is előfordult. Ezeknél az analógiáknál természetesen csak az eljárás azonosságát lehet megállapítani, a formák különböznek.

Formában nagyon eltérő, de technikailag egyezik az a példány is, amelyet Geschwendt, Gross-Grubenről¹² mutat be.

⁹ Rimaszombati Múzeum.

¹⁰ Banner János: Az ószentiváni bronzkori telep és temető. Dolgozatok, V. kt. 65–67. l. 14. kép és 4. kép 21.

¹¹ Die ältere Bronzezeit in Schlesien. S. 102–103.

¹² Steinerne Dolchstabklinge aus Schlesien, Altshlesien. Bd. 9. S. 7–10. Abb. 1.

Ez a példány magában, szórványos leletként került elő. Kapcsolatait korszerűen megállapítani nem lehet, de feltűnő, hogy a lelőhely közelében bronzkori halomsírok, sőt késő-bronzkori temető is van.¹³ Ez a körülmény ugyan magában keveset bizonyítana, de a besenyői lelet bronzkori kapcsolatai és az ószentiváni példa ennek a leletnek datálását is lehetővé teszik. Az elmondottak újabb adalékkal szolgálnak Szilézia és Magyarország őskori kapcsolataihoz, amelyekre úgy a kőkort, mint a bronzkort illetően, már több alkalommal rámutattak a szakemberek.¹⁴

Dr. Banner János.

Urnengrab in Besenyőd.

(Hierzu die Tafeln II—III.)

Im XVII. Band der *Dolgozatok (Arbeiten)* macht Lajos Kiss einen — in seiner Zusammensetzung interessanten — Fund bekannt, den László Tar in Besenyőd, im Herbst 1940, fand.

Der Fund ist interessant nicht nur deswegen, da die ausgesprochen aus der Bronzezeit stammenden Gefässe samt den Gefässen vorkommen, die uns an die Pécel (Badener) Formen erinnern, sondern hauptsächlich deswegen, weil ein — aus Norden stammende — Feuersteinmesser (*II. a-e.*) in einem bronzzeitlichen Gefäss gewesen ist. Die Ausgrabung wurde zwar nicht durch einen Fachmann ausgeführt, aber die glaubwürdigkeit ist ausser allem Zweifel.

Das Erscheinen des aus Norden stammenden Messers im Nyír-ség ist nur in diesem Fund auffallend, da wir ein aus Norden stammende Kalcedon-Handbeil schon seit den sechziger Jahren des vorigen Jahrhunderts kennen. Dieses kam im Dorf Székely unter unbekanntem Umständen zum Vorschein.

Die Bearbeitung des Messers geschah mit demselben Verfahren, wie die der Pfeilspitzen von Pécel. Seine beiden Seiten (*II. b., c.*) sind sorgfältig bearbeitet und so lassen sich auch die Schneiden genau sehen (*II. c., d.*). Obwohl die Kanten vom Griff angefangen (*II. a.*) sehr sorgfältig bearbeitet sind, ist es doch genau festzustellen, dass die eigentliche Messerschneide an der einwärts gebogenen Seite ist (*II. d.*), wie es bei den gebogenen Messern üblich ist. Die innere und äussere Seite biegt sich nicht mit gleichem Kreisbogen, die äussere behält die Kreisbogenform besser. Die Klinge verkleinert sich allmählich von dem Schaftdorn angefangen und ist bei der schön geformten Spitze am schwächsten. Ihre Dimensionen gab schon Lajos Kiss

¹³ U. ott, S. 10.

¹⁴ Richthofen: i. m. — Banner János: Die steinzeitlichen Klappern von Gleinitz und Kopánes—Kökénydomb. Altschlesien, 1931. 153—156. — Tompa Ferenc: Kulturbeziehungen zwischen Schlesien und Ungarn während der jüngeren Steinzeit. Altschlesien, 1934. S. 29—32. — Tompa Ferenc: Magyarország és Szilézia bronzkori kultúrájának kapcsolatai. Arch. Ért. 1923—26. 70—84. 1. — Werner Buttler: Beiträge zur Frage der jungsteinzeitlichen Handels. Maburger Studien, 1938. S. 26—33.